

ПАРЛАМЕНТАРНА АСАМБЛЕЯ НА СЪВЕТА НА ЕВРОПА

РЕЗОЛЮЦИЯ 1096 (1996)

Мерки за разрушаване наследството на бившите комунистически тоталитарни системи

1. Наследството на бившите комунистически тоталитарни системи не е лесно за манипулиране. На институционално ниво това наследство включва (прекалена)централизация, милитаризация на гражданските институции, бюрокрация, монополизация и свръх регулиране; на ниво общество то достига от колективизъм и конформизъм до сляпо подчинение и други модели на тоталитарно мислене. Установяването отново на гражданска, либерална държава под върховенството на закона върху тази основа е трудно – затова старите структури и модели на мислене трябва да бъдат разрушени и превъзможнати.

2. Целите на този преходен период са ясни: да се създадат плуралистични демокрации основани на върховенството на закона и уважение на правата на човека и разнообразие. Принципите на субсидиарността, свободата на избор, равни възможности, икономически плурализъм и прозрачност на процеса на вземане на решения, всички те имат роля в този процес. Разделението на властите, свободата на средствата за масова информация, защитата на частната собственост и развитието на гражданското общество са някои от средствата, които биха могли да се използват за постигане на тези цели, каквито средства са и децентрализацията, демилитаризацията, демонополизацията и премахването на бюрокрацията.

3. Опасностите от провал на процеса на преход са многобройни. В най-добрия случай, ще властва олигархия вместо демокрация, корупция вместо върховенството на закона и организираната престъпност вместо правата на човека. В най-лошия случай, резултатът може да бъде “нежна реставрация” на тоталитарния режим, ако не и насилствено сваляне от власт на младата демокрация. В този най-лош случай, новият недемократичен режим на една по-голяма страна може да представлява и международна опасност за своите по-слаби съседи. Ключът към мирно съвместно съществуване и успешен процес на преход е в намирането на тънкото равновесие в осигуряването на справедливост, без да се търси отмъщение.

4. Следователно една демократична държава основана на върховенството на закона, когато разрушава наследството на бившите комунистически тоталитарни системи, трябва да прилага процедурните средства на такава държава. Тя не може да прилага никакви други средства, тъй като тогава тя няма да се различава от тоталитарния режим, който трябва да бъде разрушен. Демократичната държава основана на върховенството на закона разполага с достатъчно средства, за да гарантира задоволяването на каузата на справедливостта и наказване на виновните – тя не може и не трябва, обаче да обслужва желанието за отмъщение вместо справедливостта. Вместо това тя трябва да уважава правата на човека и основните свободи, като правото на

справедлив процес и правото да бъдеш изслушан и тя трябва да ги прилага дори към онези хора, които, когато са били на власт, самите те не са ги прилагали. Държавата основана на върховенството на закона може също така да се защити срещу възраждането на комунистическата тоталитарна заплаха, тъй като тя разполага с достатъчно средства, които не противоречат на правата на човека и на върховенството на закона и са основани на използването на наказателно съдопроизводство и административни мерки.

5. Асамблеята препоръчва на страните-членки да разрушат наследството на бившите комунистически тоталитарни режими като реструктурират старите правни и институционални системи, процес, който трябва да се основава на принципите на:

i. демилитаризация, за да се гарантира премахването на милитаризацията на по принцип граждански институции, като съществуването на военизирана затворническа администрация или войски на министерството на вътрешните работи, което е типично за комунистическите тоталитарни системи;

ii. децентрализация, особено на местно и регионално ниво и вътре в държавните институции;

iii. демонополизация и приватизация, които са от централно значение за изграждането на някакъв тип пазарна икономика и плуралистично общество;

iv. премахване на бюрокрацията, което би следвало да намали комунистическо-тоталитарното свръх регулиране и да прехвърли властта от бюрократите обратно на гражданите.

6. Този процес трябва да включва трансформация на менталитета (трансформация на сърцата и умовете), чиято главна цел трябва да бъде елиминирането на страха от поемане на отговорност и да елиминира също така неуважението към различието, екстремния национализъм, нетърпимостта, расизма и ксенофобията, които са част от наследството на старите режими. Всички те трябва да бъдат заменени от демократични ценности като търпимост, уважение към различието, субсидиарност и отговорност за собствените действия.

7. Асамблеята също така препоръчва криминалните действия извършени от лица през време на комунистическо-тоталитарния режим да бъдат преследвани и наказани по стандартния наказателен кодекс. Ако наказателният кодекс предвижда статут на ограничения за някои престъпления, той може да бъде разширен, тъй като това е само процедурен въпрос, а не съществен такъв. Приемането и прилагането на наказателни закони с обратна сила, обаче не се позволява. От друга страна е позволено съденето и наказването на лице за действие или бездействие, които по време на извършването им не са представлявали криминално престъпление съгласно националното законодателство, но които се смятат за такива съгласно общите принципи на правото признати от цивилизованите държави. Освен това, когато дадено лице явно е действало в нарушение на правата на човека, твърдението, че е

действало в изпълнение на заповеди, не изключва нито незаконността, нито персоналната вина.

8. Асамблеята препоръчва преследването на личните престъпления да става заедно с реабилитацията на хора осъдени за "престъпления", които в едно цивилизовано общество не представляват криминални деяния и на тези, които са осъдени несправедливо. На тези жертви на тоталитарното правосъдие също така следва да се присъждат материални компенсации, които не бива да бъдат (много) по-ниски от компенсациите присъждани на несправедливо осъдените за престъпления по стандартния действащ наказателен кодекс.

9. Асамблеята приветства отварянето на архивите на секретните служби за публична проверка в някои бивши комунистически тоталитарни страни. Тя съветва всички страни, за които става дума, да дадат възможност на засегнатите лица да проверяват, при молба от тяхна страна, досиетата, които бившите секретни служби са водили за тях.

10. Освен това, Асамблеята съветва собствеността, включително и тази на църквите, която е била незаконно или несправедливо заградена от държавата, национализирана, конфискувана или по друг начин експроприирана по време на властта на комунистическо-тоталитарните системи да бъде по принцип реституирана на своите първоначални собственици изцяло, ако е възможно, без да се нарушават правата на настоящите собственици, които добросъвестно са придобили собствеността и без да се вреди на напредъка на демократичните реформи. В случаи, когато това не е възможно, следва да се даде само парична компенсация. Искове и спорове свързани с отделни случаи на реституция на собственост следва да се решават от съда.

11. Що се отнася до третирането на лица, които не са извършили никакви престъпления, които могат да бъдат преследвани в съответствие с параграф 7, но които въпреки това са били на високи постове при бившите тоталитарни комунистически режими и са ги подкрепяли, Асамблеята отбелязва, че някои страни намериха за необходимо да въведат административни мерки, като лустрационни или декомунизационни закони. Целта на тези мерки е да бъдат изключени лицата от изпълняване на управленска власт, ако не може да им се има доверие, че ще я изпълняват в съответствие с демократичните принципи, тъй като не са показали никаква ангажираност или вяра в тях в миналото и нямат интерес или мотивация да направят преход към тях сега.

12. Асамблеята подчертава, че по принцип тези мерки могат да бъдат в съответствие с демократичната държава под върховенството на закона, ако бъдат спазени няколко критерия. Първо, вината, като лична такава, а не колективна, трябва да бъде доказана във всеки отделен случай – това подчертава нуждата от индивидуално, а не колективно прилагане на лустрационните закони. Второ, правото на защита, презумпцията за невинност до доказване на противното и правото на обжалване пред съда трябва да бъдат гарантирани. Отмъщението никога не може да бъде цел на подобни мерки, нито пък трябва да се позволи политическа или социална злоупотреба с процеса на лустрация. Целта на лустрацията не е да се наказват хора, които се смятат за

виновни – това е задача на прокурорите, които използват наказателното право – а да се защити новосъздадената демокрация.

13. Следователно Асамблеята предлага да се гарантира, че лустрационните закони и подобни административни мерки отговарят на изискванията за държава основана на върховенството на закона и са насочени срещу заплахите към основните права на човека и процеса на демократизация. Моля вижте "Насоки за гарантиране, че лустрационните закони и подобни административни мерки отговарят на изискванията за държава основана на върховенството на закона" като референтен текст.²

14. Освен това Асамблеята препоръчва служителите уволнени от своите длъжности въз основа на лустрационни закони по принцип да не губят своите преди получени финансови права. В изключителни случаи, когато управляващия елит на бившия режим си е отпуснал пенсионни права по-високи от тези на обикновеното население, те следва да бъдат намалени до обикновеното ниво.

15. Асамблеята препоръчва властите във въпросните страни да проверят дали техните закони, разпоредби и процедури отговарят на принципите съдържащи се в тази резолюция и да ги коригират, ако е необходимо. Това ще помогне за избягване на внасянето на жалби по тези процедури в контролните механизми на Съвета на Европа по Европейската конвенция за правата на човека, мониторинговата процедура на Комитета на министрите или на мониторинговата процедура на Асамблеята по Заповед № 508 (1995 г.) за изпълняване на задълженията и ангажиментите от страна на страните-членки.

16. И накрая, най-добрата гаранция за разрушаването на бившите комунистически тоталитарни системи са задълбочените политически, правни и икономически реформи в съответните страни, водещи до създаването на действителен демократичен манталитет и политическа култура. Затова Асамблеята приканва всички утвърдени демокрации да предоставят своята помощ и съдействие на новосъздаващите се демокрации в Европа, особено що се отнася до подкрепа за развитието на гражданското общество.

Текстът е приет от Асамблеята на 27 юни 1996 г. (23-то заседание)